

SKY 104 İKTİSAT II

PARASAL SİSTEM

Doç.Dr.Gülbiye Y. YAŞAR

Paranın Fonksiyonları

İktisadi analizde **para**, malların ve hizmetlerin satın alınmasında ve borçların geri ödenmesinde genel olarak kabul edilen şey olarak tanımlanmaktadır.

Para servetten farklı bir kavramdır.

Servet değer biriktirme araçlarının tümüne (tahvil, bono, hisse senedi, ev, arsa vb. verilen bir isimdir.

Paranın Fonksiyonları

1. Değişim aracı olmak

Mal – para - mal

2. Değer ölçüsü (hesap birimi) olmak

Değerin para cinsinden ölçülmesi

3. Değer biriktirme aracı olmak

Gelirin bir kısmını hemen harcamayıp değerli varlıklar satın alma.

Para Sistemleri

Önceleri **mal para sistemi** vardı ve bu sistemde para olarak;

- Tütün
 - İnek
 - Midye kabukları
 - Çeşitli taşlar
 - Altın
 - Gümüş vb mallar kullanılmaktaydı.
- Mal para sisteminde para olarak kullanılan malın, para olarak kullanılsa bile, bir piyasa değeri vardır.

Para Sistemleri

İki madeni para sistemi:

Mal para sisteminde bazen altın ve gümüş gibi birden fazla mal, para olarak kullanılmıştır.

Bu sistemde malların hem altın para cinsinden hem de gümüş para cinsinden değeri vardır.

Hükümetin tespit ettiği sabit altın-gümüş paritesi vardır.

Örneğin 1 gram altın = 3 gram gümüş

Para Sistemleri

Kağıt para sistemi:

Para olarak hükümetin bastığı – ihraç ettiği kağıt para kullanılır. İki farklı biçimde uygulanmıştır.

1. Çevrilebilir kağıt para – desteklenen kağıt para – emanet para

Hükümetin bastığı kağıt paraları istendiğinde değerli madenlere (altın ve gümüşe) çevirmeyi taahhüt ettiği uygulamadır.

İlk defa 13.yy.da Çin'de uygulanmıştır.

Para Sistemleri

2. İtibari para

Hükümetin bastığı kağıt paraları istendiğinde değerli madenlere (altın ve gümüşe) çevirmesinin söz konusu olmadığı, kısaca kağıt paranın arkasında değerli madenlerin olmadığı bir uygulamadır.

Günümüzde tüm ülkelerde geçerli olan uygulamadır.

İtibari para gücünü altın ve gümüş gibi değerli madenlerden değil, hükümetin bastığı kağıt parayı hukuki ödeme aracı olarak ilan etmiş olmasından veya kısaca hükümetten alır.

Para Sistemleri

2. İtibari para

Mal paranın tersine itibari paranın hakiki değeri hemen hemen hiç yoktur.

Örneğin para olarak kullanılmasa 100 TL'lik bir kağıt paranın piyasa değeri yaklaşık sıfırdır.

Hükümetin itibari para uygulanmasında para basarak elde ettiği kara, ihraç ettiği kağıt paranın üretim maliyeti ile satın alma gücü arasındaki büyük farka, **senyoraj** denir.

Para Sistemleri

2. İtibari para

İtibari para sisteminde paranın bir değer biriktirme aracı olarak etkinliği, enflasyona bağlı olarak değişir.

Enflasyon, paranın bir değer biriktirme aracı olarak etkinliğinin azalmasına yol ağar.

Yüksek enflasyon, mali servetin para olarak tutulan bölümünün döviz olarak tutulmasına neden olur.

Buna **para ikamesi** denir.

Para Arzının Unsurları

Para arzı

Bir ekonomide dolaşımda mevcut olan para miktarına denir.

1. Kağıt para

Merkez Bankası tarafından basılır.

2. Madeni para

Darphane tarafından basılır.

Para Arzının Unsurları

Para hangi mali varlıkları kapsar:

1. Nakit = Kağıt para + madeni para
2. Vadesiz mevduat
3. Diğer çek yazılabilir mevduat

**İşlemler parası (M₁) = Nakit + vadesiz mevduat
+ Diğer çek yazılabilir mevduat**

Para Arzının Unsurları

İşlemler parası; harcamalarda derhal kullanılabilir bir mali varlıktır.

Modern ekonomilerde harcamaların %80 – 90 gibi çok büyük bir kısmı işlemler parası ile yapılır.

Bir mali varlığın mübadele aracına dönüşme kolaylığına ve hızına **likidite** denir.

İşlemler parasının unsurları en likit veya tam likit varlıklardır.

Para Arzının Unsurları

Vadeli mevduat daha az likittir.

Çünkü vadeli mevduatı belirli bir maliyete (faiz kaybı) ve gecikmeye katlanarak ödeme aracına dönüştürmek mümkündür.

Paranın vadeli mevduatı da kapsadığı kabul edilir.

Vadesiz mevduata dönüştürülebilen vadeli mevduat ve benzeri daha az likit varlıklara **para benzerleri** denir.

Para Arzının Unsurları

M₂ = İşlemler Parası (M₁) + Para benzerleri

M₂ = Nakit + Vadesiz mevduat + Diğer çek yazılabilir mevduat + Vadeli mevduat ve benzeri (daha az likit) varlıklar

Bankaların Para Yaratması

Bankalardaki vadesiz mevduat miktarı değişince, dolaşımdaki para miktarı da veya para arzı da değişir.

Öte yandan bankalar, kendilerine yatırılan vadesiz mevduat hesapları karşılığında yeni vadesiz mevduat yaratırlar.

Bu iki husus birlikte ele alınırsa, bankaların para arzını etkiledikleri sonucuna ulaşılır.

Bankaların Para Yaratması

Bankalar para arzını acaba nasıl etkilerler?

Örneğin A Bankası kendisine yatırılan vadesiz mevduatı iki şekilde değerlendirebilir.

1. Geri çekilene kadar kasasında muhafaza edilebilir.
2. Geri çekilene kadar belirli bir faiz haddi üzerinden isteyenlere borç-kredi olarak verebilir.

Bankalar kar amaçlı kuruluşlar olduklarından ikinci seçeneği tercih ederler.

Bankaların Para Yaratması

Ancak bankalar, vadesiz mevduatın merkez bankası tarafından tespit edilen belirli bir bölümünü, mevduat sahiplerinin nakit taleplerini karşılamak ve merkez bankasının para arzını kontrol etmesini kolaylaştırmak için merkez bankasında muhafaza etmek zorundadırlar. Buna **gerekli rezervler** veya **kanuni-munzam karşılıklar** denir.

$$\text{Gerekli rezerv oranı} = \frac{\text{Gerekli rezervler}}{\text{Vadesiz mevduat}}$$

Bankaların Para Yaratması

Mevduatın gerekli rezervleri aşan kısmına, fazlaserbest rezervler denir.

Fazla rezervler bankanın mevduat karşılığında maksimum ne kadar borç verebileceğini gösterir.

Bankaların kredi verme sürecinde yarattıkları vadesiz mevduata **kaydi para** veya **banka parası** denir.

Parasal Kontrol Araçları

Hükümetin para arzını kontrol etmek için izlediği politikaya **para politikası** denir.

Her ülkede para politikası o ülkenin merkez bankası tarafından yürütülür.

Merkez bankası para arzını üç araçla (vasıtayla) kontrol eder.

1. **Açık piyasa işlemleri:**

Merkez bankasının devlet tahvili satın almasına veya satmasına denir. Söz konusu politika, açık piyasa işlemleri politikası olarak adlandırılır.

Parasal Kontrol Araçları

2. İskonto haddi:

Bankaların merkez bankasından borç alınca ödedikleri faiz haddidir. Söz konusu politika, **iskonto haddi politikası** olarak adlandırılır.

3. Gerekli rezerv oranı:

Merkez bankasının para arzını gerekli rezerv oranını değiştirmek suretiyle kontrol etmesine, **gerekli rezervler politikası** denir.

KAYNAKLAR

- Erdal M. Ünsal (2011). İktisada Giriş, İmaj Yayınevi.
- Cem Somel (2014). Makroiktisada Giriş, Yordam Kitap.

TEŞEKKÜRLER...

gulbiyey@health.ankara.edu.tr

gulbiyey@gmail.com